

AL VIII-LEA CONGRES INTERNAȚIONAL DE EPIGRAFIE GREACĂ ȘI LATINĂ

În zilele de 3—9 octombrie 1982 a avut loc la Atena cel de-al VIII-lea Congres internațional de epigrafie greacă și latină. Manifestare științifică de universal prestigiu, a fost organizat sub auspiciile ministerului grec al culturii și științelor, ocupându-se efectiv de aceasta un comitet al cărui suflet a fost prof. dr. Dina Peppas-Delmousou, directoarea Muzeului Epigrafic din Atena. Un rol important i-a revenit Comitetului epigrafic internațional, forul conducător al „Asociației internaționale de epigrafie greacă și latină” (AIEGL).

În orașul lui Pericle, epigrafia antică nu se putea simți decât ca la ea acasă. Organizarea a fost excelentă. Participanții erau transportați zilnic cu autocarul la modernul local al fundației culturale „Evghenios Evghenidis”, foarte bine utilat, unde au avut loc lucrările. Încă de la sosire, congresiștii au primit programul detaliat al lucrărilor și al manifestărilor culturale anexe, lista participanților, hărți și prospecte, precum și un volum multigrafiat cu rezumatele comunicărilor ce urmau a fi prezentate (afară de marile rapoarte susținute în ședințele plenare). Alături de limbile de lucru consacrate (engleză, franceză, germană, italiană) a fost utilizată și limba greacă.

Aria participărilor a fost foarte vastă. Alături de numeroși specialiști greci au sosit epigrafiști și studenți din aproape toate țările europene¹, precum și din câteva țări neeuropene (Canada, S.U.A., Israel, Algeria, Tunisia, Japonia, Zimbabwe, Australia). Simpla privire a listei participanților oferă o imagine sintetică a universalității studiilor clasice în lumea contemporană, a interesului legitim acordat epigrafiei antice mediteraniene. Ponderea participărilor a fost, firește, foarte variată. Cei mai mulți au fost reprezentanții țărilor unde asemenea preocupări se bucură de o îndelungată tradiție și beneficiază de atenție susținută (Anglia, Franța, Germania, Italia, S.U.A.). Un număr însemnat au sosit însă și din alte țări, a căror „afirmare” în domeniul epigrafiei antice este mai recentă (Spania, Belgia, Iugoslavia, Bulgaria, România, Canada etc.). Cu opt specialiști prezenți, țara noastră înscrise o participare bună, deși sub nivelul real al posibilităților. Alte participări, deși de înaltă calitate, au fost mai puțin numeroase. Cum se vede, au lipsit însă arii geografice întregi (America Latină, Orientul Mijlociu, Africa) unde studiile clasice sînt cultivate, căci epigrafia constituie doar un sector al acestor discipline și practicarea ei rămîne condiționată în primul rînd de accesul la inscripții antice². Numărul participanților s-a ridicat la circa 300.

Programul de lucru prevedea patru ședințe plenare dimineata, urmate în fiecare după-amiază de lucrări pe cinci secții (4—7 octombrie). Deși programul stabilea exact momentul fiecărei comunicări, numărul mare de subiecte atractive și prezentate cu înaltă competență făcea orice alegere dificilă. Fiecare zi a fost consacrată unei teme majore, căreia îi corespundeau în primul rînd marile studii susținute în plen, dar și cele mai multe comunicări incluse în secții.

Deschiderea festivă a fost onorată de prezența lui Louis Robert; ca de obicei, marele epigrafist francez a prezentat pertinent un subiect de interes cît mai larg. De data aceasta a vorbit despre concursurile grecești antice, evidențiind caracterul lor grav și sacru, foarte depărtat de notiunea modernă de „joc”. Pre-

¹ Au lipsit doar cei din Albania, Portugalia, Turcia și U.R.S.S. Dar specialiștii sovietici și-au trimis comunicările, al căror rezumat a fost cuprins în volumul multigrafiat.

² Amintim cu această ocazie că în prezent funcționează la Atena școli de arheologie a opt țări (Anglia, Franța, Italia, R.F.G., S.U.A., Canada, Elveția, Suedia). Ponderea acordată epigrafiei antice este însă diferită.

zența lor poate fi urmărită în toată antichitatea clasică, inclusiv în epoca stăpînirii romane, fiind un indiciu sigur de elenizare³. Ele mai constituie însă și un semn de supraviețuire a autonomiei municipale. Această idee merită a fi reținută, căci lucrările congresului n-au făcut decât s-o aprofundeze și s-o confirme.

Subiectul primei zile s-a intitulat „Epigrafie și Atena în lumea greacă”; de fapt, subiectele discutate au îmbrățișat epigrafia greacă din cele mai vechi timpuri și pînă în epoca elenistică, unele comunicări depășind chiar aceste limite⁴. Epigrafiei arhaice i s-a acordat mult mai puțină atenție decît la alte congrese similare. Lucrările secției a II-a au fost axate pe probleme de drept antic⁵.

Deosebit de interesante au fost chestiunile tratate în cea de-a doua zi, a cărei temă majoră („Epigrafie și cetate din sec. IV î.e.n. pînă în sec. III e.n.”) a prilejuit de fapt o dezbateră de esență asupra autonomiei orașenești în epocile elenistică și romană. S-a evidențiat continuitatea acestei trăsături definitorii a lumii antice mediteraniene sub „firma” regatelor elenistice sau a statului roman⁶. Realitate pusă și mai mult în lumină de comunicările prezentate în secții; dintre acestea remarcăm grupul de studii dedicate orașului Canusium⁷ și cercetarea asupra puținelor inscripții grecești ale auxiliilor romane din Orient⁸.

Cea de-a treia zi a fost consacrată aproape în exclusivitate epocii romane (tema oficială: „Epigrafie și religie în Occident”). Rapoartele prezentate au ilustrat înțelegerea studiului religiilor antice pentru istoria romană provincială⁹. Îndeosebi s-a accentuat nevoia de a se înțelege mai bine așa-numitele „religii populare”¹⁰. Varietatea deconcertantă a ipostazelor unor divinități pare să exprime nu afit haosul din panteonul epocii romane, cît starea precară a cunoștințelor noastre în acest domeniu¹¹. Comunicările susținute în secții au fost numeroase și foarte variate; în general, secția a II-a a înmănușat preocupările relative la Hispania romană, în timp ce secțiile III și V s-au ocupat de Peninsula Balcanică.

În sfîrșit, ziua de joi 7 octombrie a avut drept temă „Epigrafia și regiunile grecești septentrionale”. Dezbaterile generale au fost dominate de contribuțiile specialiștilor greci. Tematica lucrărilor pe secții a fost însă mult mai variată. În cadrul secției a III-a s-au dezbătut și chestiuni legate de activitatea atelierelor lapidare (problemă mai puțin abordată decît altădată), în timp ce în secția a V-a un loc important au ocupat propunerile și opiniile privitoare la transcrierea și

³ S-a arătat că aceste concursuri se instituționalizează numai în așezările termenic elenizate. Simpla influență greacă nu ajunge spre a le impune. Astfel de pildă, Palmyra cunoaște o puternică influență elenică și se găsec acolo multe inscripții grecești, dar orașul nu este grec — și nu apare între zidurile lui nici o atestare a concursurilor afit de populare în Ellada.

⁴ Ca raportul amplu al lui D. J. Geagan *Imperial Visits: the Inscribed Monuments* și comunicarea cercetătoarei Ginette Di Vita-Evrard, *De la date du procès d'Hérode Atticus à l'ère du voyage d'Hadrien et l'association au pouvoir de L. Septimius Geta*.

⁵ Din cele mai vechi timpuri pînă în secolele V—VI e.n.

⁶ Idee argumentată strălucit de toate studiile susținute în plen: Ph. Gauthier, *Les cités hellénistiques: permanence et évolution des institutions et des régimes*; P. Herrmann, *Die Selbstdarstellung der hellenistischen Stadt in den Inschriften: Ideal und Wirklichkeit*; St. Mitchell, *The Greek City in the Roman Empire — The Case of Pontus and Bithynia*; H. W. Pleket, *City-Elites and Economic Activities in the Greek Cities of the Roman Empire*.

⁷ M. Silvestrini, *Raccolta delle iscrizioni latine di Canusium. Alcune osservazioni sulla cronologia delle epigrafi*; V. Morizio, *Evidenza epigrafica sulla ristrutturazione edilizia di Canusium*; M. Chelotti, *Nota sull'officina epigrafica canosina*; F. Grelle, *Transformazioni produttive e governo municipale nelle epigrafi canosine*.

⁸ D. B. Saddington, *Roman Auxiliary Inscriptions in Greek and Some Special Features of the Auxiliary Regiments in the East*.

⁹ L. Vidman, *Brauchbarkeit der epigraphischen Quellen für das Studium der orientalischen Kulte*; G. Sanders, *L'épigraphie latine païenne et chrétienne: la synchronie des discours sur la mort*; R. C. Knapp, *The Epigraphic Evidence for Native and Roman Religion in Spain*.

¹⁰ M. Le Glay, *Les religions populaires dans l'Occident romain*.

¹¹ *Ibidem*.

editarea inscripțiilor. Tot în această zi au fost prezentate principalele *corpora* de inscripții antice aflate în lucru¹².

În ziua următoare a avut loc adunarea generală a AIEGL. Au fost alese noile organe conducătoare, comitetul internațional și biroul, pe o perioadă de cinci ani¹³. În locul regretatului Hans-Georg Pflaum, secretar general a fost desemnat profesorul Marcel Le Glay; sediul AIEGL rămâne așadar tot la Paris. Au fost reconfirmați în funcții Gheorghe Mihailov — președinte și Pierre Ducrey — trezorier. Noul birou a decis ca următorul congres să aibă loc în 1987 la Sofia, a stabilit calendarul principalelor colocvii și simpozoane internaționale în acest răstimp și a trecut în revistă stadiul elaborării culegerilor de inscripții și altor lucrări de interes comun. În aceeași ședință a fost fixată modalitatea publicării lucrărilor congresului de la Atena (sarcină asumată de colegii din țara gazdă)¹⁴. Deosebit de importante apar deciziile menite să faciliteze înscrierea specialiștilor de pretutindeni în AIEGL¹⁵.

În aceeași seară s-a desfășurat, într-o atmosferă emoționantă, ședința de închidere. Despre studiarea complexă a lumii clasice cu ajutorul inscripțiilor a vorbit Margherita Guarducci. Deosebit de impresionantă a fost însă scurta cuvîntare a lui sir Ronald Syme; venerabilul savant octogenar a sintetizat stadiul actual al epigrafiei antice, progresele făcute în ultimii ani și câteva noi probleme și direcții de investigație ce se oferă cercetărilor viitoare.

Programul congresului a mai cuprins un spectacol de sunet și lumină pe Acropole, vizitarea unei expoziții de schițe și desene (făcute în secolul XIX de artiști francezi în principalele așezări antice ale Greciei) și o vizită la modernul Muzeu Epigrafic din Atena. În ziua de 9 octombrie, în chip de potrivită încheiere a lucrărilor, congresiștii au făcut o excursie de studiu în Attica; s-au vizitat Amphiareion-ul de la Oropos și templul din Rhamnous (ambele, șantiere în lucru cu câte un muzeu aferent). Nu putem să nu menționăm frumoasa expoziție de publicații de specialitate deschisă la sediu pe tot timpul lucrărilor; poate cea mai neașteptată (și îmbucurătoare) apariție a constituit-o revista Asociației Clasice Africane, editată în Zimbabwe. Este cu atât mai regretabil că publicațiile românești de specialitate nu au fost incluse în expoziție, desigur din cauza unor lipsuri în publicitate și difuzare.

Dincolo de numărul mare al participărilor și de calitatea înaltă a lucrărilor prezentate, recentul congres de epigrafie a evidențiat marile progrese făcute în ultimii ani de această știință auxiliară, atât de necesară pentru cunoașterea istoriei antice. Metode moderne, însoțite de o acribie sporită, îngăduie interpretări mult mai nuanțate, mai apropiate de adevărul istoric. Poate mai mult decît alte domenii de cercetare istorică, epigrafia clasică reclamă imperios colaborare internațională cît mai largă. Progresele viitoare vor depinde și de perfecționarea acesteia. Coordonatoare și mijlocitoare a atîtor contacte utile între specialiști, AIEGL își dovedește plener utilitatea și justifică speranțele care au prezidat nu demult constituirea ei.

RADU ARDEVAN

¹² Au fost prezentate lucrările pentru: Epir (P. Cabanes), Egipt (A. Bernand), Macedonia centrală (P. Ducrey și F. Mottas), Macedonia occidentală (A. Rizakis și I. Touratsoglou), Macedonia secunda — provincie romană (A. Samsaris), Bulgaria (G. Mihailov) și Italia (S. Panciera).

¹³ România este reprezentată de lector dr. Ioan Piso de la Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca.

¹⁴ Volumul cu rezumatele ample ale studiilor și comunicărilor prezentate este în curs de apariție, prin grija colectivului de epigrafiști atenieni condus de dr. Dina Peppas-Delmousou.

¹⁵ Biroul poate acum decide, la cerere, scutirea de achitarea cotizației în valută.